

INHOUD

© 2024 Michael O'Mara Books Limited

© 2025 Nederlandse editie: HL Books

Oorspronkelijke titel: *The Classical World – in bite-sized chunks*

Vertaling: Marijke Overpelt

Redactie: Barbara Luijken

Opmaak en productiebegeleiding: Wouter Eertink

Illustraties omslag: Jessica Benhar

ISBN 978 94 6471 304 6

NUR 683

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij HL Books – info@hlbooks.nl.

HL Books is onderdeel van 20 Leafdesdichten en in liet van wanhoop bv

www.noordboek.nl/hl-books

Inleiding	7
1. DE GODEN	11
Inleiding tot het godendom	12
De Griekse oergoden	16
De Titanen	23
De Olympische goden	30
2. HELDEN, HELDINNEN EN MONSTERS	55
3. KONINGEN, KONINGINNEN EN HEERSERS	77
Griekse heersers	78
De Romeinse koningen (753-510 v. Chr.)	84
De Romeinse Republiek (510-27 v. Chr.)	91
Het Romeinse Keizerrijk (27 v. Chr.-476 n. Chr.)	101
4. OORLOGEN	115
Griekse oorlogen	116
Romeinse oorlogen	126

5. FILOSOFIE	137
Griekse filosofie	138
Romeinse filosofie	148
6. LITERATUUR	153
Epische poëzie	154
Griekse tragedie	165
Komedie	174
Liefdespoëzie	178
7. KUNST EN ARCHITECTUUR	185
Griekse kunst en architectuur	186
Romeinse kunst en architectuur	199
8. WETENSCHAP EN UITVINDINGEN	211
Griekse wetenschap en uitvindingen	212
Romeinse wetenschap en uitvindingen	217
EPILOOG: DE KLASSIEKE WERELD IS NIET DOOD	225
Dankwoord	227
Beknopte bibliografie	228
Illustratieverantwoording	230
Register	232

INLEIDING

Op school was ik niet echt goed in geschiedenis. Ik vond de lessen een reeks van geheugentesten, waarbij we moesten weten of een bepaalde koning in 1189 of 1199 aan de macht kwam. Het draaide in de ogen van een verveelde 12-jarige jongen alleen maar om jaartallen en niet om inhoud. Pas door mijn ontdekking van de klassieken verdween het stof van die historische teksten en spatte het leven van echte mensen van de bladzijden. De klassieke wereld is immers niet zomaar een stukje geschiedenis. Natuurlijk zijn de oude Grieken en Romeinen onderdeel van de geschiedenis, maar het gaat om zoveel meer. Van zowel Griekenland als Rome is zo'n rijke, ongeëvenaarde overvloed aan literatuur, mythologie, architectuur, taal, gewoonten en kunst overgebleven dat wij het leven toen, tegenwoordig net zo kunnen ervaren als de mensen duizenden jaren geleden.

Je kunt niet om het Colosseum heen lopen zonder het gebrul te horen van tachtigduizend toeschouwers die bloed willen zien. Je kunt de tragedies van de Griekse Aeschylus niet bekijken zonder dezelfde hartverscheurende pijn te ervaren die zijn publiek in 458 v. Chr. voelde. Je kunt de filosofische overpeinzingen van Socrates niet lezen zonder je af te vragen wat het betekent mens te zijn, zelfs in onze tijd. Deze oude beschavingen doen plotseling helemaal niet zo oud aan.

Als je de levens van de oude Grieken en Romeinen binnen-

wandelt, ontdek je hun positieve filosofieën, huil, zucht en huiver je bij hun poëzie, en kijk je met ongeloof naar hun architectuur die nog niet overtroffen is. (Denk bijvoorbeeld aan de grootste betonnen koepel ter wereld, die bijna tweeduizend jaar geleden voor het Pantheon in Rome werd gebouwd. We weten nog steeds niet exact hoe die koepel gebouwd werd.)

In de mythologie kennen we de heroïsche Hercules, Medusa met het slangenhaar, de eenogige Cycloop en het inventieve Trojaanse paard. Het Nederlands gebruikt direct aan het Grieks ontleende woorden zoals chaos, drama, xenofob, catastrofe, en uit het Latijn woorden en begrippen als alibi, arbiter, medicus, rector, vice versa, postscriptum, mea culpa. Ons democratisch bestel, onze rechtspraak en onze concertzalen zijn allemaal door de klassieke wereld beïnvloed. *Romeo and Juliet* zou niet bestaan zonder Ovidius' oorspronkelijke liefdespaar, Pyramus en Thisbe. *Harry Potter* zou niet geschreven zijn zonder de reizen van Odysseus en Aeneas. Zonder het intellect van de klassieke wereld zouden we de stelling van Pythagoras niet gehad hebben. Ongeveer 1700 jaar voordat Columbus aan boord ging voor zijn ontdekkingsreizen was al bewezen dat de aarde rond is, en – ongelooflijk, maar waar – zelfs automatische deuren waren al uitgevonden.

Probeer je eens een wereld zonder beton voor te stellen, een wereld zonder geplaveide wegen, een wereld zonder wc's die je kunt doortrekken, een wereld zonder warme baden, een wereld zonder pizza. De Griekse en Romeinse beschaving hebben niet alleen een enorme invloed op de moderne maatschappij en cultuur gehad, ze hebben die tot stand gebracht.

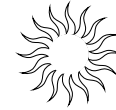
Gooi dus je stoffige geschiedenisboeken weg en verdiep je

in de levendige en ademende ziel van een wereld die opvallend vertrouwd aandoet. Hoor hoe de Grieken en Romeinen liefhadden, lachten en huilden. Verbaas je over hun technologie en torenhoge constructies, lees enkele van de oudste verhalen die ooit verteld zijn, en verbaas je over hoe een groot deel van de aardbol deze oude beschavingen ronddoelden.

Maak in meer dan honderd kleine hoofdstukjes kennis met de verbazingwekkende klassieke wereld.

HOOFDSTUK I

DE GODEN

INLEIDING

TOT HET GODENDOM

De verzameling goden en godinnen in de Griekse en Romeinse mythologie is een op het oog eindeloze lijst van opperwezens, halfgoden, nimfen en geesten. Ze kunnen wraak nemen of juist hulp bieden; ze kunnen oorlogen beginnen of doen eindigen; en ze kunnen enorme stormen opwekken of ze doen liggen. Elke gedaante die ze maar willen, kunnen ze aannemen; ze kunnen ervoor zorgen dat een held pal staat in de strijd of ze kunnen in een leger van soldaten tweespalt en angst zaaien.

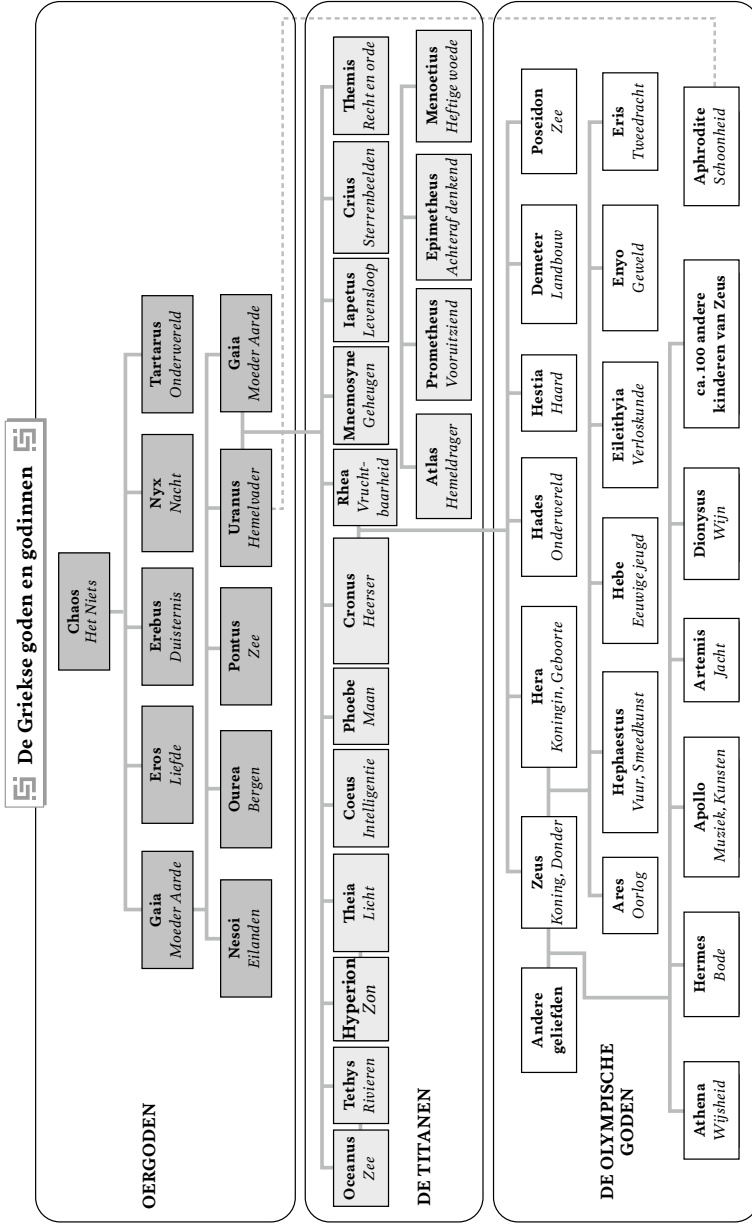
Zij heersen over de hemel, de zeeën en het hiernamaals. Alles wat in de wereld van de stervelingen gebeurt, wordt beïnvloed door de daden en beslissingen van de goden. Als de goden ruzie hebben, trekt de mensheid ten strijde; als ze feestvieren, worden stervelingen verliefd; als zij rouwen, is er hongersnood op aarde. En met net zoveel liefde, jaloezie en gevechten tussen de goden als in welke reality-tv-show dan ook komt er geen einde voor ons, gewone mensen, aan het gedoe, drama en chaos.

Vele oude beschavingen – van de Maya's tot de Maori – gebruikten de goden en godinnen om het onverklaarbare en onvoorspelbare in het leven te verklaren. Over de hele wereld hebben beschavingen die geen contact met elkaar hadden, een opvallend vergelijkbare serie goden gecreëerd, die de wereld op vergelijkbare manieren schiepen en controleerden.

Mythologieën zonder enig contact met elkaar kennen een hemelvader en een moeder Aarde, een mannelijke Zon en vrouwelijke Maan, een god van de chaos en eentje die orde schept. Een god is verantwoordelijk voor de schepping van de mensheid, die vaak uit klei of modder gekneet wordt. Hij geeft ons kleding, het vermogen vuur te maken en onderwijst ons in wetten, zeden en geboden. Door middel van het verhaal over machtige goden zijn dood, hongersnood, stormen, de zon en liefde makkelijker te verklaren dan op enig andere manier.

De goden van de klassieke wereld zijn verre van volmaakt. Zij zijn geneigd tot misstappen, bedrog en jaloezie. En ze lijken niet de macht te hebben mensen te beschermen tegen de ene kracht waarmee we allemaal te maken hebben: ons lot. Als er in de Griekse tragedie een akelige voorspelling is gedaan, of als een mythologische held zijn lotsbestemming moet vervullen, speelt de ene god vaak de andere god met vertragingstactieken uit. Maar het uiteindelijke lot van de sterfelijke hoofdrolspeler wint het altijd.

De Griekse mythologie gaat zo'n duizend jaar vooraf aan de Romeinse mythologie. De Grieken waren in de vijfde en vierde eeuw v. Chr. het machtigst en invloedrijkst, terwijl de wereldwijde invloed van de Romeinen feitelijk vanaf de eerste eeuw v. Chr. op gang kwam. De Romeinen onder keizer Augustus vonden de Griekse legenden, architectuur en mythologie heel oud, maar ook groots. Het Parthenon in het centrum van Athene was in de ogen van de Romeinse architecten die het Pantheon in het centrum van Rome bouwden, een monument van vierhonderd jaar oud. Toen de Romeinen gebouwen ontwierpen met hoge zuilen en zuilengalerijen,

grepen zij terug op eeuwen aan Griekse grandeur en vernuft, maar deden alsof het hun eigen vindingen waren.

Met de goden van de Griekse mythologie deden de Romeinen precies hetzelfde. Ze namen deze oude goden en mythen over, gaven ze allemaal Romeinse namen en bleven de verhalen erover verfraaien. De Griekse Zeus werd de Romeinse Jupiter; de Griekse Aphrodite werd de Romeinse Venus; en de Griekse Ares werd de Romeinse Mars. De beide religies zijn niet helemaal hetzelfde: de oudere Griekse godenleer geeft eerder namen en persoonlijkheden aan verschijnselen zoals Liefde, Tweedracht en Gerucht, terwijl de Romeinse goden in het algemeen een meer menselijke gedaante hebben.

Sommige goden kregen eenvoudig meer Romeins klinkende namen, maar andere werden gecombineerd met bestaande Romeinse goden – de onmiskenbaar Griekse Athena werd samengevoegd met de bestaande Romeinse godin Minerva. In dit boek gebruik ik voor de goden de Griekse namen, behalve wanneer de verhalen uitsluitend op Rome van toepassing zijn.

Binnen de goden zijn drie generaties te onderscheiden. De oergoden zijn de allereerste machten die het universum tot stand brachten, waaronder Chaos en Moeder Aarde Gaia. De volgende generatie zijn de Titanen, onder wie de oorspronkelijke hemelvader, Cronus. Ten slotte volgen de beroemde Olympische goden: Zeus, Aphrodite en Poseidon maken allemaal deel uit van de generatie die de Olympus als haar thuis beschouwde en die de inspiratie vormde voor zovele legenden, zowel in de Griekse als de Romeinse mythologie.

DE GRIEKSE OERGODEN

Chaos

In den beginne was er niets. In het oer-universum is Chaos het vroegste stadium van leven; de vroege Griekse religie ziet deze in de menselijke gedaante van een vrouwelijke godheid. Wanneer latere figuren bij de goden worden geïntroduceerd en de mythologie ingewikkelder wordt, verwijzen Romeinse schrijvers naar Chaos als een soort vormeloze massa niets voordat het universum ontstond.

Het voorkomen van de oergoden in de mythologie lijkt van een eerdere datum te zijn dan de levendige en gecompliceerde figuren van de goden die we uit veel Griekse en Romeinse literatuur kennen. Het weinige wat over de oergoden geschreven is, is wisselend en tegenstrijdig, en ze zijn minder karakteristiek en menselijk dan de generaties die later zijn toegevoegd.

Uit Chaos komen vijf goden voort. De eerste die oprijst is Gaia, moeder Aarde, dan de diepe onderwereld van Tartarus en vervolgens Eros, de personificatie van Liefde. Het is opmerkelijk dat Liefde een van de grondelementen van het universum is, maar Liefde is nodig voor de andere oergoden, zodat zij de rest van het bestaan kunnen voortbrengen. Uit Chaos zijn tot slot ook Erebus en Nyx – respectievelijk Duisternis en Nacht – geboren.

Het is opvallend hoezeer het ontstaan van het universum

uit Chaos lijkt op scheppingsverhalen van beschavingen over de hele wereld. Vele mythologieën van beschavingen die geen contact met elkaar hadden, vertellen in een opvallend vergelijkbare volgorde over het ontstaan van de wereld. In het begin bevindt de wereld zich in een donkere, chaotische leegte zonder leven. De hemel en de aarde komen los van elkaar, en tussen hen in schijnt het allereerste licht. Rivieren, meren en grote oceanen vullen het dorre land, waarna gras, bomen en vruchten opkomen. Dan verschijnen de dieren en tot slot komt de mensheid tot leven.

Beschavingen verschillen van elkaar in de precieze details, maar je ziet dezelfde algemene opeenvolging van gebeurtenissen in de scheppingsverhalen van de oude Egyptenaren rond 3000 v. Chr., van de oude Grieken rond 1800 v. Chr., van het joodse en christelijke boek Genesis rond 500 v. Chr., van de Inca's in Peru in de dertiende eeuw n. Chr., van de Maori in Nieuw-Zeeland eveneens in de dertiende eeuw n. Chr., van de Sioux-stammen in Noord-Amerika rond 1300 n. Chr., en van diverse anderen.

Gaia – Tellus Mater

De Griekse godin Gaia is in de Romeinse mythologie bekend als Tellus Mater – letterlijk Moeder Aarde. Haar Griekse naam betekent letterlijk Aarde (vergelijk 'geografie' of 'geopolitiek'). Gaia creëert al snel na haar schepping haar mannelijke equivalent, Uranus (de 'hemel'), de Nesoi (de 'eilanden'), Ourea (de 'bergen') en Pontus (de 'zee'). Zij is de bron van al het leven en